

ВЕСТНИК „СТАРА ПЛАНИНА“ (1876 – 1877) – ЛИРИКА И ПРЕСА В ЕДНА ЖУРНАЛИСТИЧЕСКА ГОДИНА

Елена Гетова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

THE NEWSPAPER *STARA PLANINA* (1876 – 1877), POETRY AND PERIODICAL PRESS IN A JOURNALISTIC YEAR

Elena Getova

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The essay traces the complex relations between poetry and political events during one of the most crucial and dynamic periods of Bulgarian history: the interim between the defeat of the April Uprising of 1876 and the start, as well as the unfolding, of the Russian-Turkish War of 1877. The political profile of the newspaper *Stara Planina* determined, to a great degree, the thematic preferences, which marked its content at the time. In parallel, it allowed the periodical to become the outlet for the first poems written by Ivan Vazov, which appeared alongside the poetic efforts of relatively or completely unknown (sometimes remaining anonymous) poets, both in Bulgarian and in French, from the Bulgarian Revival period.

Key words: the newspaper *Stara Planina*, April 1876, The Russian-Turkish War of 1877, the first poems of Ivan Vazov

Вестник „Стара планина“ – обща характеристика на публичното му присъствие

Вестник „Стара планина“ се издава в Букурещ в периода от 7 август 1876 г. до 21 юни 1877 г. Излиза два пъти седмично, от брой трети започва публикуването на заглавието му и на френски език. Редактор на вестника е Стефан Бобчев, който подписва материалите си с псевдонима С. Бежан или граф Буки. Издател на вестника до брой 50 е Драган Манчов, а след това тази дейност се поема от Стефан Бобчев. Издадени са общо 78 броя.

Като че ли вестникът на Стефан Бобчев не присъства настоятелно в полезрението на изследователите на възрожденската журналистика. Патосът на характеризиращите го текстове се движи в тематичния диапазон на окачествявания от типа на: „близък до позициите на „старите“, има силна русофилска насока, изразява схващанията на либерално-буржоазните български емигрантски среди в навечерието на Освобождението“ (Аретов 1996: 700), а също така и: „Той е типичен русофилски вестник, който ратува за разбирателството на славянските народи [...] в края на краищата защитава позициите на „старите“ в Румъния, противопоставя се на дейността на БЦБО (във връзка с това напада Вазов) и е фактически орган на „човеколюбивото настоятелство“ на „старите“ (Боршуков 2003: 319).

Каквито и да са най-общите характеристики за профила на вестника, има две доминанти, които тук привличат нашето изследователско внимание. Първата е свързана със съдържанието на изданието и с неговите тематични приоритети във връзка с историческите събития, които отразява, и това се побира в обобщаващата квалификация за него: „Той е умерен лист, излизаш в революционно, бурно време и това се отразило на съдържанието му“ (Боршуков 2003: 318). Втората е свързана с ориентацията на вестника към литературата и афинитета на редактора му към публикуване на поетически текстове.

Оказва се, че вестникът наистина съвместява изключителността на историческия за българите момент, ситуиран в междувремето на Априлското въстание и освободителната руско-турска война. Но това междинно време е наситено със събития и вестникът отразява хода на сръбско-турската война, участието на българите в нея и причините за това участие, проследява дейността на българските мисионери (М. Балабанов и Др. Цанков) в европейските държави, следи етапите в подготовката на руско-турската война, публикува руски военни манифести, пише за българското опълчение, прави политически характеристики на водещи европейски лидери и т.н. Ето какво отбелязва в програмната си статия в първия брой на вестника редакторът:

Стара планина се явява пред публиката в особито извънредни обстоятелства. В това време по всичките комахай направления на Старо-Планински полуостров круповските топове са разлягат, шесепото и снайдерките ехтят, а ятаганите и ножовете са кръстосват и звънтят. От една страна е кръстът, светлината, напредъкът, младото и новорастящото, с една реч бъдущето: от друга страна е полумесецът,

мрачината, назадъкът, престарялото и изгнилото, с една реч отживялото минало¹.

Вярно е, че оповестената позиция на редактора в уводната статия е твърде обща и позоваваща се на метафорични образи на военните стълкновения, но е показателно, че още в този първи брой на първа страница като подлистник се публикува стихотворението на Иван Вазов „Към Европа“. Още тук се помества публикация на френски език „Les Vulgares envers l’Europe“ и паралелното ѝ огласяване на български език под заглавие „Българите към Европа“. От този момент на оповестяване на позицията на списващия вестника нататък в изданието ще доминират именно тези публицистични нагласи – за търсене на съпричастност от страна на европейските държави и политици към страданието на поробения български народ, особено след потушаването на въстанието от април 1876 година, и едновременно с това – за налагане на определени политически позиции пред европейските дипломати относно бъдещето на българите като държава и нация на картата на Европа.

Важен момент при характеризиране на облика на вестника според нас се оказва убедителното присъствие по неговите страници на лирически текстове. Все пак нека не забравяме, че изданието се заявява като „вестник за политика и книжнина“. Дори тази формула да звучи твърде предсказуемо и популярно за възрожденската преса, в настоящия случай тя е представителна за вестник „Стара планина“. Тук публикуват стиховете си Иван Вазов, Стоян Михайловски, Христо Недялков, Йосиф Петкович, Петър Протич, стихотворение от Стефан Изворски се публикува след смъртта му. Забележително е, че страниците на вестника се изпълват с поетически опити (понякога доста неумели) от неизвестни автори или такива, които използват псевдоними. Зад някои псевдоними, като Каменко например, е ясно, че стои личността на Петър Протич, а Иван Вазов понякога подписва стихотворенията си с Пейчин или с три звездички, но за други – например Райна, Ст-въ, фигурите на две човечета – авторството все още не е установено. Григор Начович също публикува поредица от текстове на френски език. В подлистник на брой 58 от 1877 година четем биографията на поета Ксенофонт (Райко) Жинзифов, което подсказва като факт, че интересът към литературата като поле за въздействие се използва в няколко направления във вестника, например не само за

---

¹ От Редакцията. Букурещ, 9 август 1876. // *Стара планина*, Букурещ, 7 август, 1876, № 1, с. 1.

оповестяване на поетически опити, но и за споделяне на критически и библиографски материали върху творчеството на определен автор.

Лирика и политическа събитийност

Убедителното присъствие на лирически текстове в поредни броеве на вестник „Стара планина“ показва, че тяхното публикуване е резултат от програмата и свързаните с нея идеологически акценти на изданието и отразява връзката на поетическите инвенции с политическата актуалност, отразена в съответния брой. Бихме могли да каталогизираме текстовете на поетическите опити, споделяйки два най-обща критерия: първо – тяхната *публицистична (журналистическа) актуалност*, успоредявайки ясната обвързаност на лириката със съответното актуално политическо събитие; и второ – да потърсим аргументи за квалификация на литературното качество на конкретните текстове в тази лирическа картина, отразяваща действителни епизоди от бурната 1876 – 1877 година. Под квалификация на *литературно качество* ще имаме предвид най-обща систематизация на текстовете според тяхната задълбоченост на посланията, оригиналност на интерпретациите, разнообразието на поетическите фигури и ако има такива, да се споменат връзките и влиянията от други поетически системи – на чуждите образци или на фолклорната традиция, например – върху конкретния поетически почерк. Нека започнем с първия критерий. Бихме били напълно прави, ако окачествим всички публикувани стихове като дълбоко обвързани с националната кауза и с изяви на патриотичните чувства на българския народ. Така например Иван Вазов, подписвайки се Пейчин, И. В. и три звездички, публикува серия от стихотворения, посветени на **последниците от Априлското въстание** и съответно реакциите на Великите сили по отношение на невинните жертви, дадени от българския народ – жени, деца, старци. Това са стихотворения, които покъсно поетът ще публикува в стихосбирката си „Тъгите на България“, но засега тяхната първа публична изява е на страниците на вестник „Стара планина“. Това са „Към Европа“ (бр. 1), „Дизраели“ (бр. 2), „Тържеството на турчина“ (бр. 4), „Що е нашият век?“ (бр. 11 – 12), „Боят на 16 септември. Битката при Гредетин“ (бр. 20) и т.н.

Друга тематична група събира стихотворения, които са **посветени на Русия**. Вестник „Стара планина“ последователно следи хода на руската политика на Балканите, подготовката на Русия за война и изразява съпричастността си към предстоящата освободителна война. „Долу шапката“ (публикувано на френски под заглавие „Chapeau bas“) (бр. 71) е стихотворение, написано на френски в деня на присти-

гането на великия руски княз Николай Николаевич в Букурещ. Пристрастията към Русия в политическия курс на вестника са известни, но нека споменем, че много от споменатите лирически опити са анонимни. Това показва, че появата на стихове, възхваляващи мощта на Русия, не са изненада за журналистическите очаквания от вестника. Ето един пример:

Хвала и чест, тебя Русия,
че твоите славни синове
вървят за общата Славия.
Вървят – тез храбри лъвове!
(Бр. 13)

Не е случайна появата на стихотворения, които лирически означават участието на българи в **сръбско-турската война**, на хода на която са посветени редица журналистически публикации по страниците на периодичното издание.

Имах къща, имах ниви,
имах и два вола.
Но дойдоха орли диви
Обраха ми дома.
Имах си жена, юнаци,
две дъщери млади,
но нападна сган голаци,
все изби, ограби.
И сега за мъст отивам
в Сръбско да се бия –
затова аз салт оставям
мойта бащиния.

(Бр. 14)

Важен проблем, на който се спират политическите коментари във вестник „Стара планина“, е този, разискващ идеите на някои български политически среди за **автономия** на българската територия в рамките на Османската империя. Срещу подобни възгледи заявява позицията си редакторът на вестника, а и публикува в съответния тематичен брой стихотворение на тази политическа тема.

Княжество не щемим,
с автономна власт,
че ний сме зелени,
недостоеен клас.

(Бр. 17)

Като че ли най-плодотворен и активно представен на страниците на вестника е поетът Христо Недялков, чиито стихове са посветени на **конкретни исторически личности**, обвързани с актуалния политически момент. Такива са стихотворенията „Христо П. Ботев. I. Ботев с четата си на Радецки. II. При гроба на Ботева“ (бр. 63); „Бунтовниците в Дряновский манастир“ (бр. 67), „Капитан Райчо Николов. Боя при Гредетинските планини на 1876 септемврий 16“ (бр. 68). Също така, без да бъдат подписани, се срещат стихове със заглавия „Поп Савва Катрифилов“ (с мото от стихове на Христо Ботев) (бр. 22); „Панчо Досиев“ (в същия брой има и дописка от Белград за делата на този герой от войната в Сърбия) (бр. 18). Но не само на български исторически личности и събития са посветени стиховете в „Стара планина“. В брой 20 например се публикува стихотворение, посветено на Уилям Гладстон, на френски език.

Една представителна група от стихотворения е обвързана тематично и съвсем естествено с **образа на врага** – турчина, поробителя, жестокия насилник. Такива са например текстът на Иван Вазов „Тържеството на турчина“ (бр. 4), но също така „Софта към шех-юлияма“ от Христо Недялков (бр. 64), както и публикуваните като подлистник на вестника две части от стихотворението на френски език „Le Turcomane“ и подписано с „La voix de la Bulgarie“ (бр. 62 – 63). Публикуваното в бр. 24 стихотворение „Глас из Балкана“ е подписано с „Райна, 1868 октомврия“ и има сходен тематичен акцент:

Желала бих у пропаст
враг турчин да върви,
а българинът с гордост
със слава да цъфти.
(Бр. 24)

Всички тези поетически анонси за политическата актуалност, коментирани в журналистическото издание, създават разнообразни образи на разочарованието, безперспективността и безплодието на политическите усилия на просветена Европа, представят личности и идеи на динамичното време на историческата 1876 – 1877 година. Сред всички споменати тематични проследявания можем да открием една поетическа територия, която е заета от **темата за жертвите**. Такава тематична връзка откриваме в поредицата публикации „Турските свирепства в Българско“ – преведените на български кореспонденции на журналиста Макгахан; същия патос ще срещнем и в „Les massacres

en Bulgarie“, отпечатано като подлистник със следните редове от редактора: „Кланията в Българско. Следните стихове на френски е написал нашият млад сътрудник в Екс. Те са били обнародвани и в един от френските журналы: „La vie littéraire“ (бр. 72). Бихме могли да направим предположение, че тези стихове са дело на Стоян Михайловски, който праща за публикация свои текстове от Франция. Григор Начович също активно сътрудничи на изданието и пише на френски език, но не стихове.

Критерият литературно качество

Тематичната територия във вестника, посветена на жертвите, и образите на невинните жени, деца и старци при потушаването на Априлското въстание, а и след това са най-впечатляващи като поетическо въздействие. Чрез техните поетически портрети бихме могли отчасти да коментираме *втората група стихове*, които проследяваме тук – тези, обединени според проявленията на критерия за *литературно качество*. Така например в много стихове ще забележим силното влияние на фолклорния тип образност и фолклорния стереотип при сътворяване на изразните средства в конкретния поетически текст. Това се наблюдава в стихотворения като: „Черней, сестро, черней скоро...“ от Христо Недялков (бр. 76); „Ако чуеш, драгий Иво, че съм паднал тук и аз“ (анонимен текст, бр. 16); „На трева зелена...“ (подписано с Х., бр. 62) и други примери.

Може би с всички основания бихме могли да приемем, че създаденото от Иван Вазов и публикувано във вестник „Стара планина“ би могло да послужи като образец за поетическо вдъхновение и изобличителна патетика и така да отговори на критерия за високо литературно качество. Особено показателно в това отношение е стихотворението „Що е нашият век?“, защото то привнася и допълнителен аргумент в търсенето на литературното качество, а именно илюстрира отквиваемите следи на чуждото културно влияние.

Положено в концептуалните рамки на сборника „Тъгите на България“, стихотворението излиза под заглавието „O, tempora, o, mores!“ и оправдава напълно очакванията за тематичен обхват на книгата. Вторият публикуван поетичен сборник на Иван Вазов има нелеката мисия да ословеси важно историческо събитие (Априлското въстание) и неговите последици за българите и за Европа. Вазов със стихосбирката си озвучава поетически „тъгите“ на озлочестена въстанала България, като очевидно посвещава отделен текст на капиталното размиване между образа на просветения, посветения на правдата, свобо-

дата и на прогреса деветнадесети век и невинните човешки жертви, дадени от българите именно през този деветнадесети век.

Вплетено обаче в журналистическия профил на вестник „Стара планина“, стихотворението на Иван Вазов добива малко по-различен контекстуален смисъл. Журналистическото издание, както вече бе посочено, има важната мисия да проследи хода на историческите за българите събития в европейски контекст, които са последица от Априлското въстание. Така неговият политически смисъл е обвързан с оповестяване на онези дипломатически инициативи на Великите сили, маркирани от готовността да защитят българите след въстанието. От друга страна, за да бъде още по-убедителен, този вестник оповестява и събития след въстанието, свързани с жестокости над мирното българско население. Както вече споменахме по-горе, публикацията на стихотворението на Вазов, посветено на деветнадесети век, е предшествана от излизането на други две стихотворения, също тематично свързани с неговата проблематика – това са „Дизраели“ и „Тържеството на турчина“. Третото Вазово стихотворение във вестника излиза под заглавие „Що е нашият век?“. Публикувано е на две части, в два последователни броя на „Стара планина“ (№ 11 от 15 септ. 1876 г., с. 3, и № 12 от 18 септ. 1876 г., с. 3). Очевидно е, че Вазов тук е предпочел едно по-диалогично и поставящо болезнен актуален въпрос заглавие пред универсалните послания и препратки на заглавието „O, tempora, o, mores!“, както е публикувано в стихосбирката „Тъгите на България“ от 1877 година, издадена в Букурещ. Всъщност е отпаднало първоначалното заглавие и авторът е предпочел да изведе като такова мотото от първата му публикувана версия. Още по-любопитно е, че в съдържанието на стихосбирката посоченият стихотворен текст, посветен на деветнадесети век, е въведен като заглавие с първия си стих, а не с мотото, както е в самата стихосбирка: „Млъкнете вие бедни ...“. Тук цитираме от „Тъгите на България“ от 1877 година:

O, tempora, o, mores!

I.

Млъкнете вие, бедни хвалители на века,
В когото назовахте свободен човека;
Млъкнете с ваш'та правда, свобода и прогрес,
– Безумия, с които глушихте ни до днес!
Със нас се не ругайте! От срам се зачервете.
Защо тоз век нищожен велик го вий зовете?
Дали, че в него няма ни робство, ни разврат?
Дали, че ни обсипа със мир и благодат?

Или... че днес изново епохата настана,
която бе видяла Атила, Тамерлана?

III.

Какъв е тоз век страшен? Какви са тез години,
в кои дела такива се вършат пред очи ни?

...

V.

Но музо възмутена! Спри таз присъда страшна!
Тя може би е права, а може би и грешна.
При всичко, че е грозен и мрачен нашия век,
Но правдата във него не е досущ без ек.
С порои кръв оквасен и пълен с картини страшни,
С позор, разврат, кланета, войни, вражди всегдашни,
Той, колкото да бъде чудовищен и чер,
на пориви от доблест се дава ни пример.

....

Странгфорд и Брайт, и Гладстон, Фарлей, Юго поетът
И други тям подобни, що кат ламбади светят
В мърчината обща на деветнайстий век,
Приятели и братя на страдающий човек.

VI.

Но що е тоз век? Що е? Век чуден, във когото
Стоят едно до друго и злото и доброто,
И ангелът и бясът еднакви имат мощ,
Духът и веществото се борят ден и ноц.

...

Противоречие! ... Сцена на светли революций,
на мир, прогрес, свобода и на башибозуци! ...

VII.

О, век, О! Хаос тъмен О, светлина! ... О, горест!
О, век за нас фатален! О, tempoга, о, mores!

(Вазов 1877: 25 – 29)

В журналистическото поле на публицистичното писане заглавие като „Що е нашият век?“ измества обобщеността на смисъла, стоящ зад мотото заглавие „О, tempoга, о, mores!“, и се насочва към реторичното питане за значението и съдържанието на настоящия за автора век. Още една промяна отбелязваме в журналистическата версия на текста. За разлика от предходните стихове от Вазов, подписани с Пейчин и отпечатани в „Стара планина“, тук в края на публикацията е поставен само знак от три звездички.

Очевидно е, че в тематичните предпочитания на Вазов се оказват вписани имената на водещи политически фигури, заявили ярко своята подкрепа за страдащия народ. Не са оставени без внимание и виновниците за онова европейско политическо безразличие, което е свързано с темата за поетическото изобличение тук. Ясно е, че векът има своя облик, своите представителни характеристики и своето общоприето назоваване. Във Вазовата поетическа версия тези характеристики се препокриват с най-общите концепции за облика на времето. Разчитайки на реторическата сила на трупането на аргументи в полза на позитивния образ на века, които по-късно да бъдат убедително опровергани, творецът изгражда един словесен пантеон на жертвите на въстанието – невинните жертви. Навлизайки в подробни описания и детайлни сцени на насилие, поетът вменява вина не само на своя век, но и на неговите представителни политически фигури за случващото се с българския народ.

В тази посока, разбира се, бихме могли да потърсим и съвсем очевидните (френски и румънски) влияния – творчески и концептуални, при създаването на покъртителната картина на „противоречивия“ XIX век. Ето какво пише по този повод изследователят Пирин Бояджиев:

Вазов се опитва да даде конкретен художествен образ на този непоносим, зловещ гнет. Но, както при актьора на Шекспир от „Хамлет“, емоцията не му позволява да изрече всичко докрай със свои думи. Затова най-изобличителните картини на османските зверства във „Векът“ Вазов предава със стихове, преведени из поемата „Въздишките на България“ на румънския поет Николае Скуртеску.

(Бояджиев 2001: № 9)

Също така с много повече подробности цитираният изследовател разглежда и историята на създаването на посоченото Вазово стихотворение, издирвайки неговите литературни източници (Бояджиев 1983: 130 – 137).

Тук обаче ще се насочим към благодатната възможност, която ни предлагат съпоставителните аналитични наблюдения върху композиционните решения (по-точно върху паратекстовото им оформление) в двете версии на стихотворението. Във варианта на поетическата книга липсва заглавието, което никъде другаде, в другите версии на стихотворението, в последвалите издания на „Тъгите на България“ няма да се повтори. Публикувано в „Стара планина“ под това заглавие, стихотворението оформя по-различна в смисъла си композиция, която още със заглавието започва с реторическото питане, що е наши-

ят век, включва като мото и завършва заключителната си седма част с един и същи цитат на латински „O, tempora, o, mores!“ . И във вестникарската версия, и в стихосбирката от 1877 година този цитат от Цицерон е повторен в края на текста и така се завръща към посланието на мотото. Търсеното повторение на цитата открива възможността неговите семантични пластове да бъдат илюстративно уплътнени от примерите в цялостния текст. Това създава затвореност на смисловото послание и налага усещането за отчаяние и безперспективност, твърде осезаеми във финала на стихотворението.

Същата 1877 година, когато се отпечатва стихосбирката на Иван Вазов „Тъгите на България“, също в Букурещ и на страниците на същия този вестник „Стара планина“, се публикува стихотворението на Петър Протич „Едно припомняне за българските клания“ (бр. 65), подписано с псевдоним Каменко. Алюзиите и препратките между двата текста са очевидни. В същото време не само на ниво семантични и лексикални решения и избор, но и на тематично ниво двете стихотворения са обвързани с един и същи исторически епизод от българската история – Април 1876. Тази особеност предоставя възможност да се открият също така съществените различия между *поетическите интерпретации* на едно и също събитие от двамата творци. Тъй като тук изследваме именно проявления на литературната успешност или най-общо – представените художествени качества на поетическите текстове по страниците на вестник „Стара планина“, подобна съпоставителна призма би била твърде показателна. При Вазов попадаме на конкретиката на списъка от имена на реални исторически личности, които представят европейската политическа действителност, но за сметка на това, за да се постигне универсалност на литературното послание, в текста са включени най-вече поетически обобщения на образите на страданието – обобщени представи за места и хора.

Села иззапустели, градища разрушени,
Димящи развалини и черкви осквернени.

...

Момците на бесила, девойките в хареми –
И плачове, и мъки, и ужаси големи!

(Вазов 1877: 26)

За разлика от тази поразяваща с обобщеността и универсалността си картина при Петър Протич откриваме историческата конкретика именно в зоната на изобразяване на българското страдание:

Клаха и бесиха тези голи турци –
О, знайме за вази, братя панагюрци!
Знайме и за вази, батачени харни,
как мъжки измряхте от турци коварни.
(Протич 1877: 1)

Протич избира да конкретизира местата на страданието – Панагюрище и Батак, като постепенно наложи един съвсем различен от Вазовия поетически патос – този на състраданието и на вътрешната споделеност на болката. Тези чувства се съпровождат и от обещанието, дадено пред свидните жертви, за продължаване на започнатото освободително свещено дело. Въпреки очевидната разлика между талантливия многообещаващ поет Вазов и неговия поетически размах в сътвореното по страниците на „Стара планина“ и по-скоро схематичния и неумел лирически опит на Петър Протич трябва да признаем, че между двете творби има и още едно съществено различие. Вазовият текст частично напомня поетическа прокламация със своята патетика и ритъм, докато Протич реабилитира дълбоко човешката личностна емоция. Емоция, която извиква както съчувствие, така и човешкото разбиране:

Почивайте с миром, о, храбри юнаци!
...
Над ваште гробове почтенни и тъмни
Българска свобода скоро ще да съмни.
(Протич 1877: 1)

Жертвите тук не са на показ, презентативно изнесени в светлината на визуализираните детайли от картините на жестокост и насилие. Тези жертви почиват в мир и провокират у читателя разбиране и обещание за възмездие, което обаче е лично ангажиращо – заявено чрез онова обобщаващо „ние“ (в ние „знайми“), което е така популярно за възрожденската поезия.

Нека отбележим и още една разлика между двете стихотворения. Да, наистина те коментират едно и също историческо събитие, споделят едни и същи покъртителни картини на страдание и предизвикват едни и същи емоции на съчувствие у читателите. Важното различие между техните послания, а оттук – и констатираните по-горе концептуални различия, е, че докато Вазовият текст е публикуван в едни от първите броеве на вестника (бр. 11 – 12), то Протич и неговият образ на времето се появяват едва в късните му броеве (бр. 65). Така, макар и може би незначителната като продължителност дистанция между двете

публикации се оказва съществена за това натрупаното емоционално въздействие от събитието да бъде преосмислено и много по-дълбинно преживяно и по-затрогващо поетически артикулирано в по-късното стихотворение. Затова и емоциите, които се споделят във втория ни пример, са много по-овладени и следователно по-персонални, а не са плакатно афиширани и с поразяващата сетивата словесна картина на човешката жестокост, както е във Вазовата творба.

Наблюденията над отношенията лирика – преса на страниците на вестник „Стара планина“ показват неподозираните възможности за интерпретация на сътвореното както от познати и талантливи възрожденски автори, така и от неизвестни и малко известни лирически гласове, които обаче се оказват представителни за динамичната и драматична българска 1876 – 1877 година.

ЛИТЕРАТУРА

- Аретов 1996:** Аретов, Н. „Стара планина“, вестник за политика и книжнина“. [Aretov, N. „Stara planina“, vestnik za politika i knizhnina.] // *Енциклопедия на българската възрожденска литература*. Отг. редактор проф. Иван Радев. Велико Търново: Абагар, 1996, с. 700.
- Боршуков 2003:** Боршуков, Г. „Стара планина“ – вестник, близък до „старите“. [Vorshukov, G. „Stara planina“ – vestnik, blizak do „starite“.] // Боршуков, Г. *История на българската журналистика. 1844 – 1877. 1878 – 1885*. Трето издание. София: Парадокс; УИ „Св. Климент Охридски“, 2003, с. 319.
- Бояджиев 2001:** Бояджиев, П. Вазов в Букурещ. [Boyadzhiev, P. Vazov v Bukuresht.] // *Електронно списание LiterNet*, 03.09.2001, № 9 (22) <<https://litenet.bg/publish3/pboiadzhiev/vazov.htm>> (14.01.2023).
- Бояджиев 1983:** Бояджиев, П. Към въпроса за литературните източници на Вазовото стихотворение „Векът“. [Boyadzhiev, P. Kam voprosa za literaturnite iztochnitsi na Vazovoto stihotvorenie „Vekat“.] // *Литературна мисъл*, 1983, № 3, с. 130 – 137.
- Вазов 1877:** Вазов, И. О, tempora, o, mores! [Vazov, I. O, tempora, o, mores!] // *Тъгите на България*. Букурещ, 1877, с. 25 – 29.
- От Редакцията.** Букурещ, 9 август 1876. [Ot redaktsiyata. Bukuresht, 9 avgust 1876.] // *Стара планина*. Букурещ, г. I, 7 август 1876, № 1, с. 1.

Протич 1877: Протич, П. Едно припомняне за българските клания.
[Protich, P. Edno pripomnyanje za balgarskite klaniya.] // *Стара
планина*. г. I, 21 април 1877, № 65, с. 1.